Атырдьах салаатыныы арахсыы

- Аа-аа! Ыы-ы-уу…Аа-ыы!

Манчаары ампааргa кэккэлээбит сундууктары хайыта сынньан, ол-бу малы-салы аанынан тамнаталыы туран, чөрбөс гына түстэ.

-Аа-аай!... Ай-уу!..

Ытыырга да ыһытыырга да маарынныыр ынырык сарылааһын дьиэттэн эмиэ төлө көтөн таҕыста. Оҕо дуу? Чахчы. Оҕо саҥата. Манчаары куйахата түрүтэ тарта. Дьааһыктан ылбыт саһыл тыһа истээх хаарыс сонун илиитин таһынан илгэн кэбиһээт, дьиэҕэ ыстанна.

Киирбитэ: атаһа Омуоча – суптугур сэҥийэлээх уҥуох сирэйигэр мэлдьи туох эрэ дьээбэни саныы сылдьарга дылы үөннээҕинэн көрбүт ыйаастыгас харахтаах, орто уҥуохтаах, отуччатыттан саҥардыы тахсыбыт киһи – чохчойон олорон хаҥас орон аннын харбыалаһар. Кини илиитин дириҥник уктаҕын аайы иһирдьэ оҕо саҥата сарылыы түһэр. Ол ахсын, күлэн хахаара-хахаара, Омуоча илиитин өссө иһирдьэ симэр. Ити булкуйа сылдьан таба харбаата быһыылаах: муоста хайаҕаһыттан, орон атаҕыттан кытаахтаһа сатаабыт биэстээх-алталаах уолчааны ньылбы тардан таһаарда.

- Һа-һа-һа! – Омуоча ингэлээх үлүгэрдик алларастаата, суоһурҕанан ыйаастыгас хараҕын өрө-таҥнары дьэрилиҥнэттэ, хатырбыт уоһун салбаамахтаата. – Үтэһэҕэ үөлэн сиргэ саамай бэрт сэмсэ түбэстэ.

- Оҕону куттаама! – Манчаары аантан хаһыытаата. –Ыыт!

Тылыттан мата куттаммыт оҕо көмүскэһэр саҥаны истэн, эмиэ ытаан тоҕо ыстанна.

○Ха-ха! Мантыкабыт эмиэ куттанардаах дуо, үтэһэ сэмсэ? Ытыыра дуу, ыллыыра дуу, эчи минньигэһин, - Манчаары эппитигэр кыһаллыбакка, Омуоча оҕону атаҕыттан өрө ыйаан таһаарда. Көр, мантыкаҥ мөхсөр ээ, үтэһэттэн куота сатыыр мундуга дылы.

- Ыыт! – Манчаары, ойон кэлэн, оҕону сулбу тардан ылла.

Уолчаан эрэйдээх кинини моонньуттан кууһа түһэн, төбөтүн кини кэтэҕэр анньан, саспыт кэриэтэ сананна.

- Көрүҥ эрэ бу амарах сүрэхтээх аһыныгас барахсаны! Иһит эрэ, акаарыа, кинилэр аһыналлар дуо, биһигини? Аҕал ити үөнү! Төбөтүн баҕанаҕа сабыам! – Омуоча илиитин ууммутунан утары атыллаата. – Аҕал!

- Сарбаҥнаама!

Оҕо Манчаары моонньун күүһүн муҥунан ыксары кууста.

- Аҕал!
- Тохтоо!

Омуоча уоска бэрдэрбит кэриэтэ тохтуу түстэ. Кини Манчаары уордайан кыыспыт сирэйин, үллэн тахсыбыт таныыларын көрдө. Аргыһа итинник кыыһыран кыыла турбутун кини өссө харахтыы илик.

- Эчи, кыыһырыах сир баппатаҕа. Оҕо куттаммыт үһү! Улахан эбит! Куттаннын-куттаннын! Куттаныахтааҕар өллүн даҕаны – хомойор биллибэт. – Омуоча ыаҕыйалаах сүөгэйи кыбыммытынан таһырдьа таҕыста, Халҕаны тиэрэ тэбэн иһэн уоһун иһигэр үөҕүстэ:

- Ак-каары!

Манчаарылаах хара тыаны быһа түһэн айаннаан истилэр. Мантан икки көстөөх сиргэ тохтоон олорор отуулара баар. Онно тиийиэхтээхтэр.

Нөмүгү дьаданы сахата Омуоча Саха сиригэр сураҕырбыта хас да сыл буолла. Онно-манна, ордук төрөөбүт улууһугар – Арҕаа Хаҥаласка, баайдары талаталыыр сураҕа иһиллэрэ... Хастыы да оруосканан таһыллыбыт, хаайыыга киирэн тахсыбыт этэ. Омуоча үгүс мүччүргэннээх сырыыларын туһунан сэһэннэргэ кини дьаданы-баай диэн араарбат, түбэспитин түҥнэри көтөр, таппытын таҥнары анньар, тыыны быһартан да туттуммат, хааны халытартан да харыстаммат кэрээнэ суох быһыытын кэпсииллэрэ.

Манчаары ону оччо итэҕэйбэт этэ. Кинини эмиэ ороспуой диэн ааттыыллар дии, этэргэ дылы сэһэн эбиилээх, остуоруйа омуннаах буолар дии саныыра. Инньэ гынан кинилэр ый кэриҥнээҕитэ булсуспуттара. Манчаары маҥнай утаа холоонноох доҕордоннум диэн, тэҥнээх атастанным диэн үөрбүтэ. Онтуката ити баар. Омуоча, кырдьык хоргуһа суох киһи. Хорсун киһи. Ол эрээри Манчаары кинини атыҥырыы көрөрө улам улаатан эрэр. Кини баламат майгытын-быһыытын, харса-хабыра суох тылын-өһүн, бэл, көннөрү туттарын-хаптарын даҕаны иһигэр киллэрбэт буолан иһэр. Манчаары ардыгар Омуоча бу тоҕо сору-муҥу көрөн, сойуолааһынтан сойуолааһыҥҥа сылдьарын муодаргыыр. Кини тоҕо бу «ороспуой» түөрэккэй суолугар үктэннэ? Аҕыйах хонукка тото аһаан хаалар эрэ туһугар дуо? Өс ситиһээри эрэ дуу?..

Омуоча, ат үрдүгэр олорон, били ыаҕыйалаах сүөгэйин айаҕар таҥнары кутта. Мөл курдук хойуу сүөгэй, икки дьабадьытынан халыйан, түөһүгэр, иһигэр тоҕунна. Омуоча, күөмэйин бопторбутун төлө сөтөллөөт, ыаҕыйатын киэр элиттэ:

- Сатана, хойуу баҕайы эбит дуу! Айахпар дуоннаах киирбэтэ. Итиэннэ утаҕы ханнарыа да суох. Тамаҕым дэлби хатта. Хантан эрэ убаҕас булан истэххэ сатаныыһы. Манчаарыа, били аара алааска отчуттар бааллара ээ. Онно таарыйан ааһыах.

Омуоча инньэ диэтэ да, аргыһа туох диирин истэ соруммакка, атын били алаас диэки салайан баран, тиҥилэхтээн кэбистэ.

Буруо бурҕачыйарынан сирдэтэн алаас соҕуруу уһугар тиийдилэр. Икки аарыма тиит иккиэрдигэр кэлтэгэй от отуу күлүгүрэн турар. Отчуттар – уоллаах аҕа – омурҕаннарыгар чэйдэрин өрүнэ сылдльар эбиттэр.

- Ыалдьыттар, кэпсээҥнит? – аҕамсыйбыт отчут билбэт дьоннорун дьиибэргии санаан ыйытта.

- Эйиэхэ кэпсээн абыраары кэлбит үһүбүт дуо? – Омуоча хадьардык хардарда. – Хата, ымдаанҥын аҕала оҕус!

- Тукаам бар эрэ, омуһахтан аҕал, - отчут оҕотун соруйда.

- Кэпсээнэ суох дьоммут, атаас, - Манчаары киһитин холус тылын-өһүн сымната сатаан аргыый эттэ. - Эйиэхэ туох сонун баар?

- Миэхэ... да... суох, - отчут оҕо аҕалбыт тууйаһын ыймахтаан бахсырыйа турар Омуоча түөһэ, иһэ бүтүннүүтэ сүөгэйинэн ньалҕарыйбытын көрөн, кэлэҕэйдээтэ. – Бу ханналаан иһэр... тойотторгутуй?..

- Ханна да барыах, ол эйиэхэ наадата суох, - Омуоча хабылла түстэ. – Нохоо, омуһаҕыҥ ханнаный?

- Туох наадам кэлээхтиэй... Көннөрү ыйытабын...- Отчут уоһун иһигэр ботугураата. – Кэпсэппиччэ...

- Ээ, бу эргин сылдьабыт, - Манчаары намыыннык хардарда.

- Аҕаа!!! – оҕо хаһыыта айманна.

Манчаарылаах отчут отуу кэннигэр сырыстылар.

- Ыт ыамата! Өссө хаһыытыыр! – Омуоча тууйастаах арыыны, хас да чиэппэр лэппиэскэни хонноҕун анныгар кыбыммыт. – Били эн аҕаҥ маны гыныа. Харыстаһа холоон көрүҥ эрэ – кэһэтэлиэм.

Оҕо омуһахтан тэйиччи чөҥөчөк аттыттан туран эрэр. Дьабадьытынан хаан санньылыйбыт.

- Аҕаа!..

- Аһыныҥ даа!.. – отчут Омуоча иннигэр тобуктуу түстэ. - Ити биэс хонор ыһыкпыт этэ. Итинтикэтэ суох хайдах оттуохпутуй. Оттооботохпутуна – тойоммут сиэтэлиэҕэ. Аһын...

- Ха-ха! «Аһын» ааттаах ээ! Бу орто аан дойдуга ким да кими да аһынааччыта суох! Ону өйдөө!

Манчаары кэнниттэн кэлэн, Омуочаны эргилиннэрэ тарта:

- Уур! Төттөрү уур!

Онуоха анараанҥыта, сүөргүлээтэҕэ буолан, ыйаастыгас харахтарын дьэрэлиҥнэттэ:

- Эмиэ амарах сүрэҕиҥ оонньоото дуо? Ол-бу буолума! Отуубутугар тиийдэҕинэ, хайа, аан маҥнай айаххар симээйэҕин!

- Кими халыыргын көрөҕүн дуо, хара ыт! Баай хамначчыта буолбат дуо! Ити аҕыйах хамыйах арыытын, ити чиэппэр лэппиэскэтин кэннэ кини туохтааҕый? Кинини хаанынан ытатаары гынаҕын дуо? – Манчаары Омуочаны уолугуттан баччыктаата. – Итинтикэҕин сип-сибилигин төттөрү уур!

- Киэр буол!

Омуоча Манччарыны сутуругунан түөскэ аста.

Манчаары илиитин ыһыктыбата, киһитин умсары тардыбытынан көхсүнэн тииккэ охсулунна уонна, марайа түһэн баран, бэлтэгэр сэҥийэҕэ саайда.

Омуоча түөрт лабаата адаарыйбытынан бөлкөй хатыы угун ортотугар ньимис гынна. Тууйаһа, лэппиэскэтэ тус-туспа ыһылыннылар.

Манчаары өссө да тобуктаан турар отчуту икки санныттан өрө тарта:

- Тур!

Омуоча, хатыыттан оронон туран, аттыгар сытар мутугу ылла уонна, охсуһуох быһыынан утары атыллаан иһэн, тохтоото. Манчаарылаах отчут иккиэн сарын-сарыннарыттан даҕайсан туралларын көрөн чаҕыйда быһыылаах. Мутугун киэр эһэн баран, саҥата суох атын сир диэки салбыҥнаата.

Мантан антах биир да тылы кэпсэппэккэ айаннаатылар.

Отууларыгар күн киэһэриитэ тиийдилэр.

Хайалара да уот оттубата.

Омуоча, табахтаан, атаҕын оллооннуу бираҕан, дүлүҥнэ олордо. Манчаары ыҥыырын холунун, дьиримин көрдө-иһиттэ.

- Амарах атаһым, хайа, бу уотуҥ-күөһүҥ ханнаный? – Омуоча эҕэлээхтик ыйытта. – аан дойду бары харамайын аһынарыҥ бэрт дии. Миигин эмиэ аһыныый. Аччыктааммын аҥарым буолла.

Манчаары киһи саҥарда диэн эргиллибэтэ, ынах маҥыраата диэн хайыспата. Дьаһанарын курдук дьаһана сырытта.

- Манчаары баранаак, истэҕин дуо, эйиигин кытта кэпсэтэбин дии! – Омуоча кыһыйан дүлүҥүттэн ойон турда.

Онуоха анараанҥыта оччо ороһуйбакка, ыҥыырын илиитинэн илгиэлээн көрөн баран, холуннарын өссө лаппа тардыталаата. Ол эрэ кэнниттэн киһитигэр хайыста.

- Истэбин. Мин эмиэ эйигин кытта кэпсэтээри турабын.

- Дьэ? Бэрт киһи миэхэ уот отуннарарыҥ, ас астатарыҥ буолуо.

Манчаары киһитигэр утары хаамта.

- Омуоча, эт эрэ, дьэ эн бу тоҕо ороспуонньуктуур буолаҕын?

- Һа-һа! Эмиэ туһугар ыйытыы дии! Ону билбэт буоллаххына, баччаҥҥа дылы тугу оройдоон сылдьыбыт бэдиккиний? – Омуоча күллэ. Онтон күлэрин эмискэ ууратан, ынан кэллэ. – Аһаары, таҥнаары, акаарыа!. Аһаары! Таҥнаары!

- Аһаары...Таҥнаары... – Манчаары өйдүү сатыырдыы хатылаата. – Ол эрэ туһугар дуо? Ол эрэ туһугар оруосканан таһыллар сорун, хаайыыга умса анньыллар муҥун, күн-түүн күрүүр, сойуоланар эрэйин көрөҕүн дуо?

- Ол иһин буолумуна. Тото аһыыр, маанытык таҥнар даҕаны манан суол дуо? Көҥүлгэ сылдьар тухары көрүлээн-оонньоон, аһыыры аһаан, сиири сиэн хаалыахха – мин санаам оннук.

- Бу күн сиригэр тугу таптыыгын, аһынаҕын? Тугу абааһы көрөҕүн? – Манчаары лаппыйан ыйытта.

- Тугу да таптаабаппын! Тугу да аһымаппын! Барыҥныыры барытын абааһы көрөбүн! Аһыныгас амарах сүрэхтээхтэри эмиэ абааһы көрөбүн. Кыахтааҕым буоллар, кинилэри эмиэ ньиччи үктэтэлээн, тыыннарын иһиллиэм этэ. Хайа, уоккун оттубакка, өссө доппуростаары тураҕын дуо?

- Бүттүм.

Манчаары кутаа оннун аттыттан бэҕэһээҥҥи күөстэрин көлөтүн ачаах тирээбилин ылла уонна, бэйэтэ аҥар салаатыттан тутан баран, Омуочаҕа уунна:

- Эн биһикки адьас тус-туспа өйдөөх-санаалаах дьон эбиппит. Алҕас булсубуппут. Аны мантан антах атырдьах салаатыныы араҕыстахпыт буоллун!

- Тугу-тугу туойаҕын?! – Омуоча соһуйда. – “Тус-туспа” ааттаах ээ! Эн син-биир, мин курдук, түөкүннүн буолбат дуо? Биитэр биир эмэ ньылбыааҕы, биир эмэ кумалааны аһынан үрүҥ тураах буолан көтүөм дии саныыгын дуу? Холоон ини! Акаарыа, саараныма, даҕаны! Эйигин бар дьон бары Манчаары ороспуой диэн ааттыыллар. Кэлин даҕаны син биир оннук ааттаныаҥ!

- Сымыйаҥ! Мин баччаанна диэри биир даҕаны хамначчыт, дьаданы хараҕын уутун тохпотоҕум, биир даҕаны кулуту-кумалааны хара хаанынан ытаппатаҕым! Кэлэр да өттүгэр хоргуйан өлүөм да буоллар, быстыбыттан былдьыам, суохтан соролуом суоҕа. Ону оройдоо, түөкүн! – Манчаары киһитигэр дьарыйар быһыынан дьэбирдик эттэ: - Тарт! Бүгүҥҥү күнтэн ыла эн айыыҥ – инньэ, мин айыым – инньэ!

Омуоча саҥата суох ачаах талах аҥаар салаатын хайа тардан киэр бырахта.

Манчаары бүгүн сылдьыбыт баайдарыттан халаабыт матааччахтарын киһитин диэки элитэлээтэ.

- Манна барытын харай!

Омуоча ону ылан бэрэмэдэйигэр ыга симнэ, төргүүтүгэр хос баайталаата.

Манчаары атыгар хап гына олоро түстэ:

- Эрдэттэн сэрэтэбин: аны мин суолбар түбэһимэ!

Омуоча эмиэ атын мииннэ:

- Эн да түбэһимэ. Түбэстэххинэ – аһыныам суоҕа!

Итиэннэ иккиэн аттарын быһа биэрдилэр.

Манчаары илин, күн тахсар сирин диэки, Омуоча арҕаа, күн киирэн кыыһан эрэр сирин диэки, тэбиннэрэ турдулар.